

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu järjestö tai yhdistys

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

-

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Ei

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

Esityksellä on tarkoitus selkeyttää ja yksinkertaistaa nykyistä sosiaalihuoltoa, mutta esitysluonnos vaarantaa ihmisten mahdollisuuksia saada sosiaalipalveluja. Sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan välinen ero hämärtyy entisestään, kun selkiytyksen sijaan esitetään lisää joustoa ja liukuvuutta roolien välillä. Taloudellisiin vaikutusarvioihin liittyy epävarmuutta, mikä on harkitsematonta silloin, kun kyse on heikoimpien ja haavoittuvimpien ihmisten tuen ja avun tarpeesta. Samalla näiden ihmisten oikeusturva heikkenee, kun hallintopäätösten tekemistä "kevennetään". Esityksessä myös todetaan (sic!), että palveluita koskevan sääntelyn osittainen joustavoittaminen voi toisaalta haastaa sitä, ymmärtävätkö asiakkaat lainsäädännön perusteella, mihin he ovat oikeutettuja. Jos riskit on jo valmistelussa tunnistettu, "joustavoittaminen" tulee perua.

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Erityistä tukea tarvitsevan henkilön ja vammaispalvelulain (675/2023) 2 §:ssä määritellyn vammaisen henkilön kriteerit ovat osittain päällekkäiset. Miksi esityksessä ei mainita vammaisia henkilöitä erityisen tuen tarvisijoina? Vammaispalvelulaki on toissijainen, ja siksi pykälän sisällön muuttaminen ei helpota sen ymmärtämistä, milloin henkilön tuen ja avun tarpeeseen tulee vastata vammaispalveluilla eikä yleisellä neuvonnalla ja ohjauksella tai yleislain mukaisilla sosiaalipalveluilla. Eroa on selkiytettävä pykälätekstissä, koska hyvinvointialueiden toiminnasta saatujen kokemusten perusteella vaikuttaa siltä, että hallituksen esityksiin kirjattuja erontekoja ei päätöksenteossa käytetä hyväksi.

On kestävämpiä, että ikääntyneet suljetaan kategorisesti pois neuvonnan ja tuen tarpeiden puolelta ja sosiaalihuollosta, vaikka vanhuspalvelulaissakin viitataan sosiaalihuoltoon yhtenä tapana, joilla hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tuetaan. Vanhuspalvelulaissa ei ole nimetty mitään palvelua sinällään, joka tosiasiallisesti vaikeuttaa tarvittavan palvelun saamista ko. lain perusteella.

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Hyvinvoinnin edistämällä voidaan ennaltaehkäistä monenlaisten ongelmien kasautumista. Epäselväksi jää, miten hyvinvoinnin edistäminen hyvinvointialueilla voidaan toteuttaa, jos henkilöstömäärän vähentämiseen liittyvät ehdotukset toteutuvat.

Kuurojen Liitto ry haluaa tässä kohtaa muistuttaa, että myös hyvinvointialueella asuvan viittomakieltä käyttävän henkilön kielelliset oikeudet tulee turvata. Viittomakielilain (359/2015) 3 § velvoittaa viranomaisia edistämään viittomakieltä käyttävien mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Omakieliset palvelut edistävät hyvinvointia paremmin kuin tulkattuna tarjoutuvat palvelut.

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Palvelut tukevat ihmisen itsenäistä elämää ja oikeutta yhdenvertaisuuteen. Nyt sosiaalihuoltolaki muutetaan vain neuvonnan ja tuen antamiseksi, jolloin ihmisestä tulee pelkästään hoivan kohde. Ihminen jätetään kaiken keskelle yksinään selviytymään, ilman tarvitsemiaan palveluja. Sosiaalihuollon ammattilaisten antama neuvonta ja ohjaus ei voi korvata varsinaisten sosiaalipalvelujen järjestämistä. Erityisesti vammaissosiaalityön osaajia on liian vähän, jolloin sopiva ammatillisena asiantuntijatyönä annettava tuki ei edes ole kaikkien saatavilla, ei ainakaan

viittomakielellä tarjottuna. Kuka arvioi 14 a § 2 mom. kohtuudellisuuden, jotta sosiaalipalvelut tosiasiallisesti järjestetään pelkän tuen ja neuvonnan sijaan?

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Taloudellisen tuen maksaminen erityistä tukea tarvitsevalle lapselle on kannatettavaa.

Lapsiperheiden palveluiden velvoittavuus tulee säilyttää nykyisellään. Perheneuvoloiden varhaisen tuen palveluista säästäminen olisi lyhytnäköistä sekä lasten ja perheiden hyvinvoinnin että kustannusten vuoksi: toimilla saatetaan lisätä raskaampien palvelujen tarvetta.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

-

9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4) Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Asiakkaan oikeusturva perustuu saatuun hallintopäätökseen, josta voi tarvittaessa valittaa ja josta voi katsoa myös jälkikäteen, mitä on päätetty ja millä perusteilla. Erityisen tärkeää kirjallisen päätöksen saaminen on lasten kohdalla. Siksi kirjaamiskäytäntöjen veloitteen keventäminen heikentää pidemmän päälle myös sosiaaliryöön vaikuttavuutta ja pitkäjänteisyyttä.

Palvelutarpeen arvioinnista ei tule luopua vain siksi, ettei sitä tällä hetkellä pystytä toteuttamaan laissa määritellyissä aikarajoissa. Aikarajojen kategorinen poisto heikentää sosiaalihuollon asiakkaan oikeusturvaa. Riskinä on, että etenkin oikeuksistaan epätietoinen asiakas jätetään odottamaan neuvontaa, ohjausta ja päätöksentekoa ennaltamääräämättömäksi ajaksi, jolloin haetun palvelun järjestäminen viivästyy kohtuuttomasti. Työntekijöiden tosiasiallisen määrän vähentäminen ei siis lisää kustannustehokkuutta, vaan aiheuttaa lisäkustannuksia, kun asiakkaat tarvitsevatkin raskaampia palveluja ongelmien kumuloituessa.

Mikäli asiakassuunnitelma tehdään vain niille asiakkaille, jotka siitä hyötyvät, on aiheellista miettiä, kuka tämän hyödyn arvioi – asiakas itse vai sosiaalityöntekijä. Kuurojen Liitto ry nostaa erityisesti esille sen, että oikeusministeriön viittomakielibarometrien (v.2020 ja v.2024) mukaan viranomaiset pääsääntöisesti laiminlyövät tulkkauspalvelun järjestämisen veloitteensa ja yli 80 % tilanteista on sellaisia, joissa asiakas on järjestänyt itse tulkin. Mikäli tulkkausta ei ole järjestetty ja palvelutarve on arvioitu luottaen siihen, että kuuro henkilö saa riittävästi selvää huuliota lukemalla eikä edes palaverista jää kirjallista päätöstä, josta voi valittaa, on oikeusturva heikentynyt jo usealla tavalla. Asiakkaan kuuleminen on tehtävä huolella ja henkilölle tulee antaa kaikki tarvittava tieto oikealla tavalla, jotta päätöksenteko perustuu todelliseen tarpeeseen.

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

-

Perustelut tiiviisti?

-

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteutettavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

-

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteutettavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteutettavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteutettavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

Asiaksmaksujen korotus estää erityisesti vähävaraisempia käyttämästä palveluja, sillä jo pitkään on ollut tiedossa erityisesti vammaisten henkilöiden ongelma alkuvuodesta: elintärkeitä lääkkeitä pitäisi ostaa, mutta lääkekorvausten maksukatto ei ole vielä täyttynyt, joten on pakko miettiä, ostaako lääkkeet vai ruokaa, vaikka kumpaakin tarvitaan hengissä pysymiseen ja ihmisarvoiseen elämään. Kaikki vähävaraisimmat eivät ole laitoshoidossa tai ympärivuorokautisen palveluasumisen piirissä. Koska hyvinvointialueidenkin rahoitus on tiukassa, voi asiaksmaksujen huojennuksien myöntäminen kiristyä niiltäkin asiakkailta, jotka tietävät huojennusta hakea. Kaikki eivät tiedä, että huojennusta voisi hakea ja saada. Erityisesti Kuurojen Liitto ry:n edustama ryhmä saa omakielistä tietoa tällaisista asioista viranomaisilta niin vähän, että huojennuksen hakemisen mahdollisuus ei välttämättä ole tiedossa.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

-

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Arvioinnissa korostuu säästö, joka saadaan, kun paperityötä vähennetään. Samaan aikaan kuitenkin todetaan, ettei jatkossa tarvita yhtä paljon sosiaalityöhön tekijöitä. Tosiasiallisesti siis palvelut eivät parane, vaan palvelut muutetaan tueksi ja asiakassuunnitelmien kirjaamisvelvoite poistetaan. Esitys myös vähättelee muutoksen vaikutuksia sosiaalihuoltoa tarvitsevien ihmisten elämässä, sillä eri sosiaalitulokileikkausten ja palvelujen heikennysten kasautuminen samoille jo heikossa asemassa oleville on ollut pidempään havaittavissa. Kevyemmät ja oikea-aikaiset palvelut tuovat pidemmällä tähtäimellä todellisia säästöjä ja turvaavat hyvinvointia ja mahdollistavat sosiaalisen elämän ylläpitoa yksilön tarpeiden mukaisesti. Nyt palvelut leikataan pois ja oletetaan, ettei raskaampia palvelutarpeita kuitenkaan ilmene myöskään jatkossa.

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Ehdotuksessa todetaan: "Ehdotettavien asiakasprosessia koskevien muutosten vaikutus asiakkaiden asemaan arjessa riippuu paljon siitä, onko hyvinvointialueella käytettävissä asiakasprosessin eri vaiheissa riittävästi sosiaalihuollon ammattihenkilöitä ja kehitetäänkö hyvinvointialueilla asiakastyötä lain mahdollistamalla tavalla."

Kokonaisuudessaan esityksen vaikutukset asiakkaan oikeusturvaan ovat merkittävät ja heikentävät mahdollisuuksia hakea saatuun päätökseen korjauksia. Lisäksi uusi vammaispalvelulaki kytkettiin nimenomaisesti sosiaalihuoltolakiin niin, että ensisijaisesti palvelut myönnetään SHL perusteella ja mikäli nämä eivät riitä, palveluja myönnetään yksilöllisen tarpeen perusteella vammaispalvelulain perusteella. Mikäli myönnetty palvelu on jokin muu kuin asiakkaan esiin nostama tarve, se tulee perustella päätöksessä. Nyt koko vasta rakennettu kokonaisuus romutetaan säästösyistä. On odotettavissa, etteivät sosiaalihuollon asiakkaiksi pyrkivät hae muutoksia päätöksiin, koska eivät tiedä oikeuksistaan (erityisesti vammaiset henkilöt) tai eivät katso saavansa muutosta aikaiseksi valittamalla. Se, ettei päätöksiä nykytilanteessakaan aina tehdä, ei ole lain mukaista eikä sinällään mikään peruste sille, että lakia tulisi muuttaa vastaamaan tätä lainvastaista toimintaa.

Koska järjestöjen avustuksista leikataan, on kestäväntä rakentaa sosiaalihuoltolain muutokset sen pohjalta, että hyvinvointialueet tekevät järjestöjen kanssa yhteistyötä ja ostavat järjestöjen tarjoamia palveluja toteuttaakseen omaa lakisäateistä velvoitettaan. YK:n vammaissopimuksen vastaiset järjestöleikkaukset käytännössä ajavat osan järjestöistä lopettamaan toimintansa. Järjestöjen tarjoamat palvelut ovat muutakin kuin vapaaehtoistoimintaa ja kuntoutuspalveluiden myyntiä.

Etenkin viittomakielistä tukea ja neuvontaa on tarjolla vain kuuloalan järjestöistä, sitä eivät hyvinvointialueet pysty hoitamaan, vaikka esityksessä asiallisesti nostetaankin viittomakielen käyttäjät yhdeksi neuvonnan monikanavaisuuden hyötyjiksi. On syytä muistaa, että Kuurojen Liitto ry on omassa vaikuttamistyössään jo useita vuosia muistuttanut viranomaisia esimerkiksi terveystieteiden takaisinsoittopalvelun käytön mahdottomuudesta, mutta tilalle ei silti ole tullut esteetöntä, monikanavaista asiointitapaa vaikkapa siihen, että voisi perua ajanvarauksen. Erityisesti iäkkäämmillä viittomakielisillä kuuroilla voi olla digiosaamisessa suuria aukkoja eikä heillä välttämättä ole käytössään vahvan tunnistautumisen välinettä. Kaikilla ei myöskään ole kuulevaa sukulaista tai perheenjäsentä hoitamaan puhelimesta asiointia silloin, kun vahvaa tunnistautumista tarvitaan.

Tässä yhteydessä liitto myös muistuttaa, että tekstipuhelupalvelun päättyessä v.2024 SMT ja VM luottivat siihen, että esteetön puhelupalvelu voidaan kattaa koko ajan kehittyvillä digiratkaisuilla (Tekstipuhelupalvelun tulevaisuus –hanke, hankenumero STM118:00/2022). 1,5 vuotta myöhemmin ei vielä ole tarjolla sellaista ratkaisua, joka olisi tullut tekstipuhelupalvelun tilalle. Viestinnän ja neuvonnan monikanavaisuus ja yhteiskunnan digitalisoituminen ei ole patenttiratkaisu kaikkeen tarpeeseen - etenkin, jos neuvontaa ei ole tarjolla suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä.

Kuurojen Liitto ry yhtyy SOSTE ry:n ja Vammaisfoorumien antamiin lausuntoihin.

Rönnberg Marika
Kuurojen Liitto ry